

Ion ȚURCANU

I S T O R I A
B A S A R A B I E I

V O L U M U L

I

**PRELUDII. DIN PALEOLITIC
PÎNĂ LA SFÎRȘITUL ANTICHITĂȚII**

Știința

CUPRINS

Prefață	9
Partea I. EPOCA DE PIATRĂ	21
Cîteva observații prealabile	22
Capitolul I. Paleoliticul	28
1. Paleoliticul inferior	28
1.1. Primele așezări umane și cultura lor materială	28
1.2. Ocupațiile și modul de viață al arhantropilor	33
2. Paleoliticul mijlociu	39
2.1. Stațiuni și vestigii	40
2.2. Comunitatea paleoantropilor – treaptă decisivă spre constituirea societății umane	46
3. Paleoliticul superior	54
3.1. Situri, tehnologii, inventar și etape ale dezvoltării	56
3.2. Viața economică	63
3.3. Relațiile sociale și cultura spirituală	70
Capitolul II. Mezoliticul	78
1. Caracterul culturii materiale: așezări, inventar, manifestări sincretice	79
2. Traiul, activitatea economică, aspecte ale spiritualității	86
Capitolul III. Neoliticul	94
1. Introducere: problema neolitizării, cadrul natural al comunităților neolitice, aspecte ale periodizării	94
2. Etapa de trecere: neoliticul aceric	99

3. Neoliticul timpuriu	102
4. Neoliticul mijlociu	111
5. Neoliticul târziu	116
Capitolul IV. Eneoliticul, vremea începutului desprinderii din lumea de piatră	130
1. Eneoliticul timpuriu	131
2. Eneoliticul mijlociu	150
3. Eneoliticul târziu	164
4. Cultura spirituală la sfârșitul epocii de piatră	178
Partea a II-a. EPOCA METALELOR: BRONZUL, HALLSTATTUL ȘI ÎNCEPUTUL LA TÈNE-ULUI	197
Capitolul V. Epoca bronzului	198
1. Introducere	198
2. Bronzul timpuriu	201
2.1. Debutul unei epoci în finalul alteia	201
2.2. Cultura mormintelor cu ocru (<i>Jamnaja</i>)	209
2.3. Problema privind începuturile istoriei etnice a spațiului est-carpatic	216
3. Bronzul mijlociu	217
4. Bronzul târziu	231
Capitolul VI. Prima epocă a fierului	247
1. Considerații generale	247
2. Hallstattul timpuriu	250
3. Hallstattul mijlociu	271
4. Culturi nehallstattiene în aria de influență a Hallstattului	281
4.1. Cultura Belozerka	282
Capitolul VII. Tracii din spațiul pruto-nistrean și de la Dunărea de Jos la cea de-a doua epocă a fierului (Hallstattul târziu și începutul La Tène-ului: secolele VII–III î.e.n.)	294
1. Observații preliminare	294
2. Civilizația geto-dacică timpurie	296
2.1. Considerații generale	296
2.2. Istoria	306

2.3. Realități economice și sociale	313
2.4. Spiritualitatea	336
Capitolul VIII. Sciții în spațiul getic	348
1. Scurtă privire asupra istoriei sciților nord-vest pontici	349
2. Simbioze scito-tracice	364
Partea a III-a. ANTICHITATEA CLASICĂ	369
Capitolul IX. Coloniile grecești de la Nistrul de Jos și din teritoriile învecinate	370
1. Scurtă privire asupra colonizării elene a litoralului nord-vest pontic	370
2. Colonia greacă Tyras	375
2.1. Istoria politică a cetății	375
2.2. Cultura materială	398
2.3. Relații sociale și politice	453
2.4. Viața spirituală	471
3. Tyras în perioada romană	489
3.1. Metamorfoze ale evoluției istorice	489
3.2. Cultura materială și economia	543
3.3. Structuri sociale și politice	565
3.4. Manifestări ale vieții spirituale	581
4. Nikonion	607
4.1. Localizarea așezării	608
4.2. Scurtă privire asupra istoriei cetății	612
4.3. Mărturii ale culturii materiale	625
4.4. Urme ale vieții spirituale	666
Capitolul X. Geto-dacii în secolul al II-lea î.e.n.–începutul secolului al II-lea e.n.	688
1. Spațiul pruto-nistrean în contextul general al istoriei politice a geto-dacilor	689
1.1. Mărturii de organizare politică și militară în secolul al II-lea–începutul secolului I î.e.n.	689
1.2. Lumea geto-dacă sub autoritatea lui Burebista	691
1.3. Regatul lui Decebal	702
2. Civilizația geto-dacică în secolul al II-lea î.e.n.–secolul I e.n.	714
2.1. Vestigii ale culturii materiale	716

2.2. Economia	726
2.3. Relațiile sociale și politice	742
2.4. Viața spirituală	747
Capitolul XI. În umbra Romei	754
1. Teritoriile geto-dacice nord-dunărene de sub dominație romană	754
2. Dacii liberi din spațiul pruto-nistrean în secolele II–IV e.n.	761
3. Migratori la est de Carpați și la Dunărea de Jos	772
3.1. Bastarnii	772
3.2. Sarmășii	782
3.3. Goșii	798
3.4. Hunii	822
3.5. Slavii	826
3.6. Gepizii, avarii, bulgarii	842
4. Populația locală din spațiul est-carpatic în secolele V–VII	845
Abrevieri de titluri și denumiri	859
Planșe	I–XXXII

CAPITOLUL IV. Eneoliticul, vremea începutului desprinderii din lumea de piatră

Termenul de *eneolitic* pare să sugereze că ar viza o epocă istorică ce ar fi fost în egală măsură una a pietrei și a cuprului (sau a aramei), deoarece el a apărut din îmbinarea a două cuvinte grecești, *εῤῥος* „cupru” și *λίθος* „piatră” (uneori, se numește și chalcolitic, de la *χαλκός* „cupru” și *λίθος*). În realitate, perioada la care se referă acest termen ce vizează în linii generale mileniile V–IV î.e.n. este pe cea mai mare durată a ei o epocă a pietrei și doar spre sfârșit arama capătă o oarecare răspîndire în activitatea de producție a comunei primitive. În plus, arama se găsea mult mai greu decît piatra și, fiind un metal maleabil, nu putea înlocui silexul dur la confecționarea celor mai multe unelte de muncă și arme, cum erau dălțile, cuțitele, sfredelele, vîrfurile de sulițe și de săgeți etc. Nu întîmplător, în multe scrieri și cercetări de preistorie eneoliticul este prezentat ca ultima etapă a neoliticului, cînd se realizează trecerea de la epoca de piatră la cea a metalelor. Cît privește cronologia, periodizările mai noi, în general cele arhaizante, propun ca prag orientativ inițial anul 5000 î.e.n., iar drept final începutul celui de-al doilea sfert al mileniului al IV-lea sau chiar începutul celui de-al doilea sfert al mileniului al III-lea¹. Periodizările occidentale, mai echilibrate, au în vedere de obicei cadrul cronologic cuprins între anii 4000 și 3150 î.e.n. Știința istorică a împărțit eneoliticul uneori în două etape, timpuriu și dezvoltat, ca în cazul istoriografiei române (care însă îl încadrează cîteodată într-o singură perioadă cu neoliticul, numind-o neo-eneolitic²), alteori în trei etape³, cum se obișnuiește în cercetările arheologice din Republica Moldova.

¹ Referitor la periodizările bazate pe metoda radiocarbonului: L.S. Klein, *Arheologhija sport s fizikoj. Spor o dostovernosti i točnosti radiouglerodnoj hronologhii*, Priroda, 2–3, 1966; S.V. Butomo, *Radiouglerodnoe datirovanie i postroenie absolutnoj hronologhičeskoj škaly arheologhičeskih pamjatnikov*, în *Arheologhija i estestvenye nauki*, Moscova, 1965, p. 34; I. Palaguta, *Tripolye Culture during the Beginning of the Middle Period (BI). The relative chronology and local grouping of sites* (BAR International Series 1666), Oxford, 2007, p. 7.

² N. Ursulescu, *Contribuții privind neoliticul și eneoliticul din regiunile est-carpătice ale României*, vol. 1, Iași, 2000, p. 22.

³ *Drevnie kul'tury...*, p. 45.

1. Eneoliticul timpuriu

La fel ca în cazul neoliticului, istoria eneoliticului pruto-nistrean, ale cărui culturi sînt legate de cele neolitice pînă la indentificare, nu poate fi înțeleasă dacă este cercetată izolat de spațiile și manifestările culturale învecinate, mai cu seamă de cele din zona car-pato-balcanică și în mod special dintre Carpați și Dunărea de Jos. Și aceasta deoarece fenomenele care au avut loc în acea vreme în teritoriul est-prutean și pe ambele maluri ale Nistrului fac parte din același context cultural-istoric cu cele de la vest de Prut și totodată, împreună, sînt rodul și continuarea marilor realizări de origine est-mediteraneeană. La faza incipientă a eneoliticului, pe teritoriul României s-au manifestat cîteva culturi care au contribuit, variat, la afirmarea la est de Prut a acestei spectaculoase etape de tranziție de la epoca de piatră la cea a metalelor. Așa a fost cultura *Vinča*, apărută încă în a doua jumătate a mileniului al VI-lea în Serbia și răspîndită apoi în sud-vestul României, de unde spre final va transmite unele elemente culturilor Ariușd-Cucuteni și Gumelnița, care, în alte împrejurări și cu alte componente, vor contribui la afirmarea eneoliticului basarabean. Apoi cultura *Vădastra*, caracteristică mai cu seamă pentru sud-estul Olteniei și vestul Munteniei, va ajunge la cea de-a doua fază a ei să aibă anumite contacte cu *cultura Boian* (faza Giulești), lăsîndu-se absorbită de aceasta și aproape simultan de cultura Gumelnița, și una și alta urmînd să se răspîndească în nordul Dunării de Jos. Cultura Boian avea să ajungă, spre sfîrșitul primei sale faze, *Bolintineanu*, în bazinul inferior al Siretului, iar în faza *Giulești* va participa la formarea culturii Precucuteni, aceasta însemnînd cea mai directă contribuție la afirmarea eneoliticului în spațiul pruto-nistrean. În sfîrșit, *cultura Hamangia*, a cărei origine est-mediteraneeană pare să fie recunoscută de toți cercetătorii de prestigiu ai preistoriei sud-estului european, prin aportul său esențial la geneza culturilor Boian, Gumelnița și Precucuteni, a fost una dintre pietrele unghiulare ale complexului cultural eneolitic de pe cele două mari rîuri românești de la răsărit de Carpați¹.

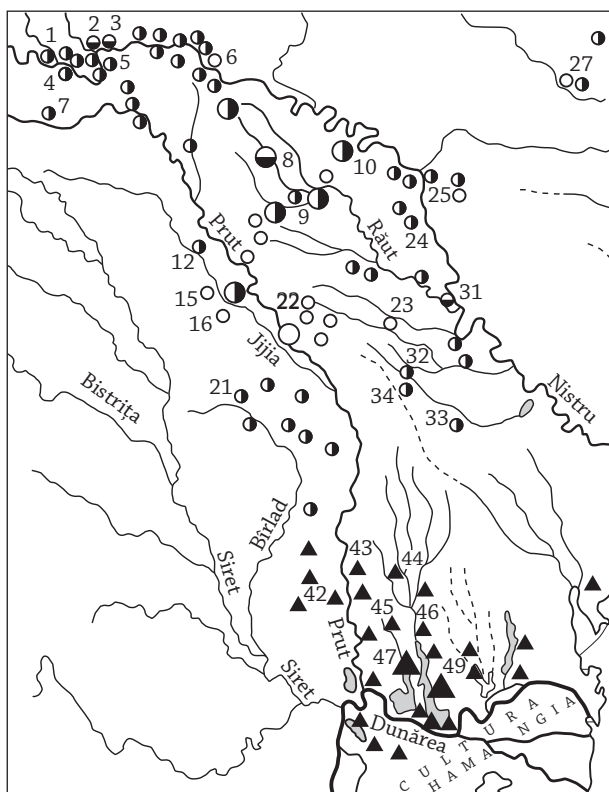
Eneoliticul timpuriu din spațiul est-carpatic demarează cu cultura Precucuteni, care mai la răsărit se va identifica cu faza inițială (A), de aceeași factură, a culturii Tripolie. Am văzut că fenomenul respectiv a fost rezultatul sintezei realizate în baza contactelor culturale ale comunităților ceramicii liniare de origine est-central-europeană cu cele de factură Boian (faza Giulești) și care ulterior a mai absorbit și unele elemente ale culturilor *Vinča* și *Hamangia*. În România, primele investigații vizînd această cultură, care prefațează un întreg complex cultural eneolitic, mai mare și mai cunoscut, și anume Cucuteni, au fost realizate de arheologul Radu Vulpe, în special prin descoperirile de la stațiunea Izvoare (jud. Neamț)², dezvoltate ulterior de cercetările istoricilor V. Dumitrescu, M. Petrescu-Dîmbovița, N. Ursulescu, S. Marinescu-Bîlcu, D. Boghean, V. Cotiugă ș.a. într-o serie de alte așezări, ca de ex. cele de la Zănești, Larga Jijia și

¹ *Istoria românilor*, p. 140–143; V. Dumitrescu, *K probleme proishozhdenia dokukutenskoj kul'tury*, MIAJZ, p. 38–47; L. Ellis, *The Cucuteni-Tripolye Culture. A Study in Technology and the Origins of Complex Society* (BAR International Series 217), Oxford, 1984, p. 26–30.

² R. Vulpe, *Izvoare: săpăturile din 1936–1948*, București, 1957.

Fig. 72. Harta eneoliticului timpuriu din bazinul râurilor Prut și Nistru și a culturii Bolgrad-Aldeni: 1. Braga; 2. Socol; 3. Luka-Vrublevetkaja; 4. Bernovo-Luka; 5. Lencăuți; 6. Bernașovka; 7. Vitilovka; 8. Putinești I; 9. Alexandrovka I; 10. Florești I-II, Rogojeni I; 12. Andrieșeni; 15. Vlădeni; 16. Larga Jijia; 21. Tîrgu Negrești; 22. Chetriș I; 23. Recea V; 24-25. Solonceni I-II; 27. Sabatinovka II; 31. Holercani; 32. Ruseștii Noi I; 33. Cărbuna; 34. Mîndrișica; 42. Stoicani; 43. Cocora; 44. Lopățica; 45. Vulcănești; 46. Bolgrad; 47. Nagornoe; 49. Utkonosovka. După E.K. Černyš

- – prima fază a culturii timpurii Cucuteni-Tripolie
- – fazele II și III ale culturii timpurii Cucuteni-Tripolie
- ◐ – fazele III-IV ale culturii timpurii Cucuteni-Tripolie
- ▲ – vestigii ale culturii Bolgrad-Aldeni
- ▲ – manifestări izolate ale culturii Bolgrad-Aldeni

Isaiia (jud. Iași), Poduri (jud. Bacău), Traian și Tîrpești (jud. Neamț)¹. Între Prut și Nistru, această cultură, ca și cea cucuteniană, a fost studiată de T.S. Passek, E.K. Černyš, V.I. Marchevici, G.P. Serghejev, V.A. Dergačev, V. Sorokin, S. Bodean, V.S. Beilekči, în timp ce așezările acestor culturi din Transnistria s-au aflat în atenția istoricilor V.N. Danilenko, V.G. Zbenovici, L.V. Subbotin ș.a. Însă la stadiul actual al cercetărilor, cultura precucuteniană de pe cele două maluri ale Prutului nu este cunoscută la fel de bine. În România, realizarea pe parcursul unei perioade îndelungate a unui program susținut de cercetări a permis reliefarea a trei faze ale acestei culturi (uneori acestea fiind secționate, la rîndul lor, în subfaze²), situate cronologic în ultima vreme, după unele estimări, cu oarecare aproximație între anii 5200 și 4600 î.e.n. (după altele, mult mai tîrziu³), începînd de la realizarea sintezei Boian (Giulești) cu cultura ceramicii liniare, terminînd apoi cu realizările artistice de la Isaiia și Tîrgu Frumos⁴. În teritoriul est-prutean, chiar

¹ S. Marinescu-Bîlcu, *Tîrpești: from prehistory to history in Eastern Romania* (BAR International Series 107), Oxford, 1981.

² N. Ursulescu, D. Boghian, V. Cotiugă, *Problèmes de la culture Précucuteni à la lumière des recherches de Tîrgu Frumos*, în *Scripta praehistorica*, Iași, 2005, p. 217-260.

³ L. Ellis, p. 20.

⁴ N. Ursulescu, D. Boghian, V. Cotiugă, p. 217-260; N. Ursulescu, F.A. Tencariu, *Religie și magie la răsărit de Carpați acum 7000 de ani. Tezaurul cu obiecte de cult de la Isaiia*, Iași, 2006.

dacă aici sînt cunoscute vreo 70 de aşezări ale acestei culturi, totuşi au fost făcute puţine cercetări precucuteniene sistematice, poate cu excepţia celor realizate în extremitatea nordică a acestui spaţiu (Nezvisko, Polivanov Iar, Darabani, Mereşeuca) şi a staţiunii Soloncenii de lîngă or. Rezina, unde în mod firesc fenomenul Precucuteni nu este separat de cultura Cucuteni propriu-zisă, mai bine zis, de cultura Tripolie¹, fiind desemnat cu termenul Tripolie A. Ba mai mult, o parte a istoricilor-arheologi, în special ruşi, polonezi, cehi şi ucraineni, nu văd vreo deosebire esenţială între tripolianul timpuriu şi etapa tîrzie (Starčevo III) a culturii ceramicii liniare, fiind vorba, în acest caz, susţin ei, de o manifestare sincronă a celor două culturi şi deci de o convieţuire a triburilor care le reprezentau². Faţă de părerile care susţin că purtătorii culturii tripoliene ar fi moştenitorii şi urmaşii culturii ceramicii liniare, s-a invocat o situaţie inversă, şi anume cazurile în care populaţia culturii ceramicii liniare ar fi preluat de la tripolienii anumite procedee tehnologice, cum ar fi cele privind construirea caselor³.

Uneltele de muncă din aşezările basarabene precucuteniene (sau Tripolie A) au fost confecţionate, cu puţine excepţii, din silex (*fig. 73*). Tot aşa ca mai înainte, materia primă, de nuanţă fumurie transparentă, se găsea în cantităţi suficiente în bazinele râurilor Nistru şi Prut. După unele cercetări, iniţial silexul se prelucra la locul de colectare. În astfel de locuri au fost descoperite ateliere speciale pentru prelucrarea preliminară a acestuia, ca de ex. lîngă satul Ojeva, puţin mai sus de Otaci, unde atelierul ocupa o suprafaţă de 1,60×60 m şi unde au fost găsite numeroase materiale aflate la diferite stadii de lucru, ceea ce permite a reproduce întregul proces de prelucrare a silexului în vederea confecţionării uneltelor. Ateliere similare au fost studiate şi în localităţile învecinate Lomacineţ şi Cormani⁴. Dar confecţionarea uneltelor, aşa cum s-a constatat în aşezările Nezvisko, Lencăuţi, Polivanov Iar, Soloncenii I de pe malul drept al Nistrului şi la Alexandrovka, în stînga acestui râu, se făcea în staţiuni şi, mai degrabă, chiar în locuinţe⁵, în care au fost găsite multe nuclee, ciocane, retuşoare, aşchii, lame, resturi de piatră la care se lucrase. Cel mai des se întîlnesc gratoarele şi cuţitele. Cele dintîi se făceau din lame, foarte rar din aşchii, şi toate sînt pe capete cu marginea de lucru ovală. Cuţitele de asemenea se făceau din lame şi erau retuşate pe două părţi. Dintre piesele componente se întîlnesc frecvent lamele scurte pentru seceri, retuşate îngrijit, în timp ce vîrfurile pentru săgeţi sau sulişte sînt o raritate. Au fost găsite destule topoare şi tesle din acelaşi material, ca în aşezarea

¹ T.S. Passek, *Periodizatsija tripol'skih poselenij*, MIA, 10, 1949, p. 113–117; Idem, *Tripol'skie poselenija na Dnestre*, KSIIMK, 32, 1950; Idem, *Raskopki tripol'skih poselenij na Srednem Dnestre*, KSIIMK, 51, 1953; Idem, *Rannezemledeľ'skie (tripol'skie) plemena Podnestrovja*, MIA, 84, 1961, p. 105–139; E.K. Černyš, *K istorii...*, p. 26–58, 66–85; Idem, *Rannetripol'skie poselenija Srednego Podnestrovja*, KSIIMK, 56, 1954; T.G. Movša, *Tripol'skoe žilišče na poselenii Solončeny II*, ZOAO, 1, 1960, p. 248 sqq.

² S.N. Bibikov, *Rannetripol'skoe poselenie Luka-Vrublevetskaja*, MIA, 38, 1953, p. 155–156; T.S. Passek, *Nekotorye itoghi raskopok v Moldavii v 1955*, p. 92–93; E.K. Černyš, p. 79; Idem, *Kul'tura lineyno-lentočnoj keramiki i Tripolie (po materialam Nezvisko)*, ASGE, 11, 1957, p. 40.

³ E.K. Černyš, *K istorii...*, p. 82.

⁴ *Ibidem*, p. 75–77.

⁵ *Ibidem*, p. 32.

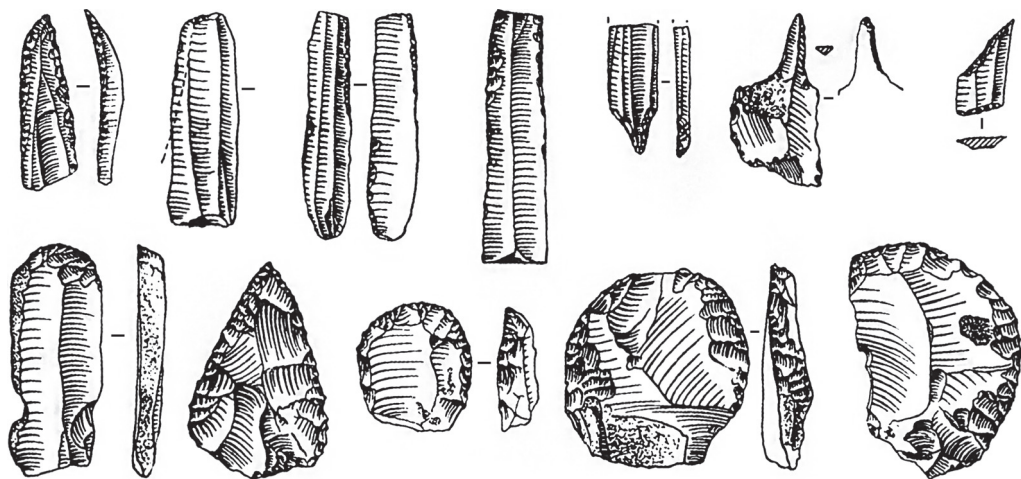

Fig. 73. Unelte de silex Precucuteni din stațiunea Solonceni I. După IM

de la Tîrgu Frumos, dar s-a constatat, cel puțin la Nezvisko, și utilizarea șistului pentru confecționarea unor astfel de unelte. Șistul era foarte bun și pentru rișnițe, accesoriul indispensabil al fiecărei așezări precucuteniene. O parte din inventar este confecționată din os și corn (fig. 74, 76). Așa sînt mînerile din corn pentru variate unelte ascuțite din silex. Din corn de cerb să făceau săpăligi, din colți de mistreț – sfredele. Un articol important sînt acele din os de mărime diferită, avînd în medie 9–10 cm și unele dintre ele fiind găurite pentru firul folosit la cusut. În locuința cu nr. 1 de la Lencăuți, pe malul drept al Nistrului, puțin mai jos de Hotin, au fost găsite 20 de astfel de ace împreună cu alte cinci unelte din os, toate aflîndu-se într-o grămadă de materiale de silex. Inventarul din aramă se întîlnește foarte rar. În stațiunile din extremitatea nordică a Basarabiei unelte din acest material nu au fost găsite. Într-un semibordei de la Nezvisko a fost găsită o bucată de aramă, alterată sub influența puternică a focului. Există însă o excepție demnă de toată atenția. Este vorba de depozitul de la Cărbuna (Ialoveni), descoperit întîmplător în 1961 și care poate fi raportat către sfîrșitul fazei a III-a a culturii Precucuteni¹ (fig. 78 și 79: 1–56). Un vas mare de lut, acoperit cu un altul mai mic (fig. 75), probabil special construit drept capac pentru cel mare, conținea peste 850 de piese, dintre care 444 erau din aramă. În acel vas se aflau brățări în spirală, mărgelile de aramă și de scoici, plăcuțe figurative de aramă, care uneori imită corpul uman, amulete-pandantive din dinți de cerb etc. Cîteva obiecte asemănătoare au fost găsite la Ruseștii Noi (Ialoveni) și Bernovo Luca, în nordul Basarabiei (pl. VII/17, 18). Uneltele aproape că lipsesc, de vreme ce printre podoa-be au fost semnalate doar două scule, un toporaș în formă de ciocan și un altul amintind mai degrabă o teslă. Este evident că inventarul de la Cărbuna nu avea nicio legătură cu

¹ G.P. Serghejev, *Rannetripol'skij klad u s. Karbuna, SA, 1, 1963, p. 135–151*; L.S. Klein, *O date Karbunskogo klada (K probleme absolutnoj datirovki rannetripol'skoj kul'tury)*, în *Problemy arheologhii*, tom I, Leningrad, 1968; V.A. Dergačev, *Karbunskij klad*, Chișinău, 1998; B. Govedarica, *Eine Kupferaxt aus Frankfurt/Oder, die Datierungsprobleme des Hortfundes von Cărbuna und die Chronologie der Hammeräxte vom Typ Pločnik*, în *Scripta praehistorica*.

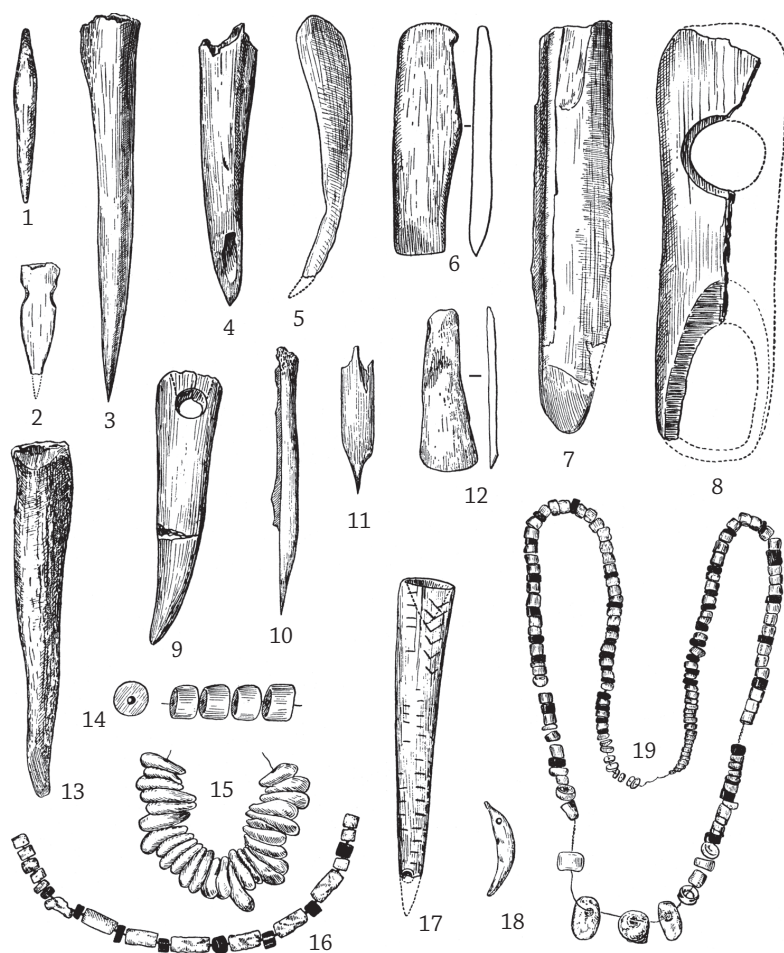

Fig. 74. Articole din os și corn: 1 – Usatovo–Marele Kuialnik; 2–13, 17, 18 – Maiaki; 14 – Usatovo, tumulul I–7; 15 – Usatovo, tumulul II–1; 16 – Usatovo, tumulul I–11; 19 – Brălița, tumulul. După I. Borziac

activitatea de muncă a populației eneolitice din mediul unde a fost găsit. Întrucât în așezările eneolitice timpurii din Basarabia uneltele din aramă nu se întâlnesc, a fost firesc să se presupună că piesele din acel depozit au putut fi confecționate în afara acestui spațiu, în unele centre carpato-balcanice de prelucrare a aramei, iar aici au fost adunate de cineva, poate sub o autoritate publică, fie că e vorba de un preot suprem sau de conducerea unei mari comunități locale. Altfel spus, depozitul de la Cărbuna este interesant în sine, dar nu e relevant pentru preocupările populației din zona unde a fost găsit și în special nu poate schimba cu nimic concluzia sugerată de cercetările arheologice vizînd cultura Precucuteni din spațiul pruto-nistrean, deoarece pe atunci arama practic nu era cunoscută aici¹, exceptînd unele cazuri rare, ca de ex. cele cîteva unelte pescărești (pl. VII/17) din stațiunea

¹ N.V. Ryndina, *Drevnejšie mednye nahodki kul'tury Precucuteni-rannee Tripolie: rezul'taty morfolo-ghičeskogo i himiko-tehnologhičeskogo analiza*, RA, 2, 1998, p. 184–186.

Ruseștii Noi (Hîncești). În schimb, depozitul confirmă convingerea mai veche că populația eneolitică timpurie din acest teritoriu se afla sub influența centrelor de cultură din Balcani și poate chiar din estul Mediteranei¹. Unele obiecte, ca cele de la Cărbuna, au fost descoperite și în alte părți, dar nu în asemenea concentrații, foarte puține în Basarabia, mai multe în unele așezări mai târzii din stînga Nistrului, ca Luka Vrublevețkaia² (lucruri similare vor fi găsite de la o etapă încă mai avansată, la Giurgiulești, în sudul Basarabiei, Alexandrovka, în Transnistria, și la Novodanilovka, situată mai la răsărit³), încă mai multe la vest de Prut, ca de ex. în așezările Tîrgu Frumos, Fundu Moldovei, Leșu Ursului etc., însă în cazul celor din urmă probabil că nu mai este vorba de importuri, de vreme ce așezările respective se aflau în vecinătatea surselor de metal din Carpații Răsăriteni. Dar chiar și aici, în fazele inițiale, uneltele din aramă sînt foarte rare și abia la sfîrșitul culturii Precucuteni ele vor putea fi întîlnite în număr mai mare⁴.

Viața economică din eneoliticul timpuriu basarabean nu se deosebește nici ea prea mult de cea din neolitic. Ocupațiile principale au rămas, bineînțeles, aceleași, adică agricultura și creșterea vitelor. Cea mai mare atenție este acordată cultivării cerealelor cunoscute destul de bine și în perioada precedentă: grîu (patru specii), orz, ovăz și mei. Se acorda prioritate emerului (*Triticum dicoccum*) pentru productivitatea și gradul înalt de adaptabilitate la sol, precum și pentru rezistența în condiții de secetă. Cercetările paleobotanice au mai semnalat și cultivarea unor pomi fructiferi, ca prunul, caisul ș.a. După toate probabilitățile, fertilitatea solului era destul de scăzută. Cercetările efectuate de arheologii sovietici în așezările Nezvisko, Polivanov Iar, Darabani, Mereșeuca, ca și cele realizate la Hăbășești și Cucuteni, în România, au demonstrat părăsirea așezărilor și repopularea lor după un răstimp îndelungat⁵, ceea ce este o dovadă a secătuirii solului, ca urmare a practicării unei agriculturi extensive, impuse de inventarul primitiv și de tehnologiile la fel de puțin evolute. Vităritul se baza mai mult pe creșterea vitelor cornute mari – după unele estimări, acestea ar fi alcătuit cca 50% din șeptel, iar cercetări relativ recente în așezări ale culturii Hamangia arată că taurinele ar fi alcătuit chiar 2/3 din numărul animalelor domestice⁶. Se pare că din acest moment datează și domes-

Fig. 75. Vas precucutenian piriform cu capac, descoperit la Cărbuna. MNEIN

¹ Istoria RSS Moldovenești, p. 52–53.

² N.V. Ryndina, *Drevnejšie mednye nahodki kul'tury Precucuteni-Tripolie A*, DOZSSP, 1994, p. 39–44.

³ M. Levine, Y. Rassamakin, A. Kislenko, N. Tatarintseva, *Late Prehistoric Exploitation of the Eurasian Steppe*, Cambridge, 1999, p. 82.

⁴ N. Ursulescu, D. Boghian, V. Cotiugă, p. 230.

⁵ E.K. Černyš, p. 66–68.

⁶ S. Haimovici, *Quelques traits de l'archéozoologie de la Culture de Hamangia. Implications socio-économiques et culturelles*, SAA, 1966/67, 3–4, p. 64.

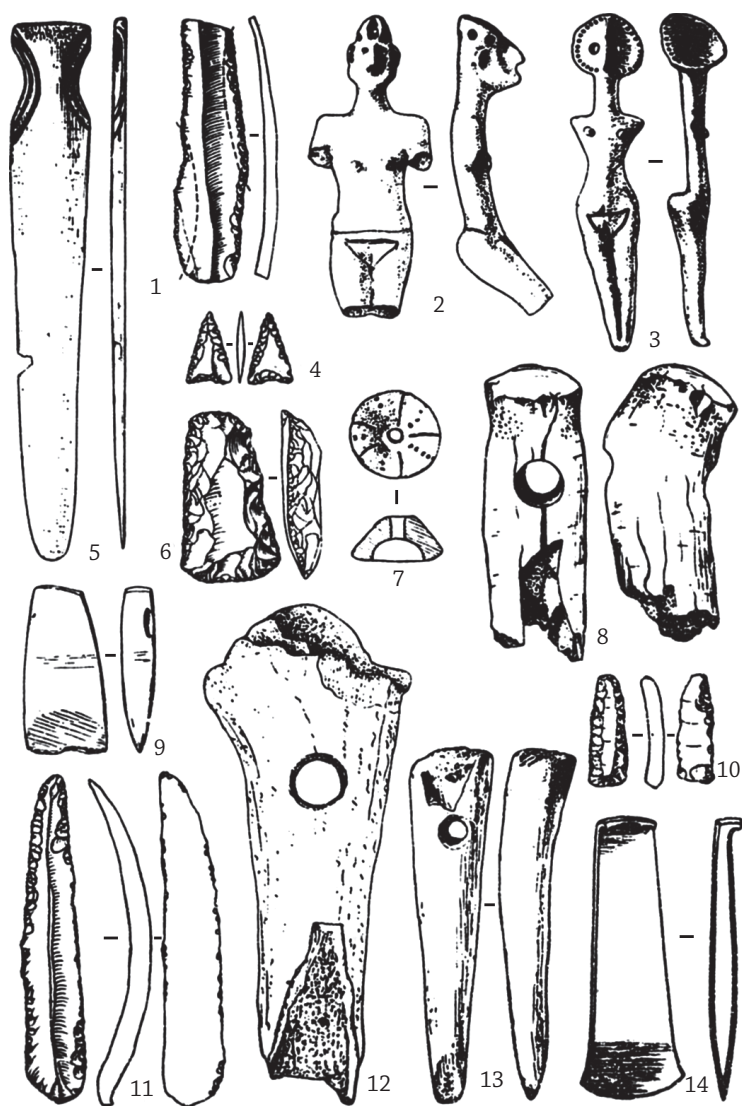

Fig. 76. Inventar eneolitic timpuriu din așezarea Brînzeni III: 1, 4, 6, 10, 11 – unelte din silex; 5, 8, 12, 13 – articole din os; 9 – topor șlefuit; 7 – fusaiolă; 2, 3 – statuete; 14 – daltă de cupru. După V.I. Marchevici

ticirea calului, dar locul lui în viața economică și în traiul așezărilor precucuteniene este încă foarte redus. Printre celelalte activități de producție mai importante, materialele arheologice evidențiază fabricarea uneltelor de muncă, adică, mai întâi, prelucrarea silexului, apoi a osului, cornului, lemnului, foarte rar a aramei. Importante erau, desigur, și țesutul, vânătoarea, pescuitul și culesul poamelor, plantelor și al rădăcinilor sălbatice. Dar, poate cu excepția cultivării solului și a creșterii vitelor, atenția cea mai mare era acordată ceramicii, ramură cu atât mai importantă, cu cât constituie și mărturia cea mai de preț privind modul de viață și nivelul de civilizație al comunităților eneolitice timpurii.

Ceramica precucuteniană alcătuieste două categorii mari de produse, esențial diferite una de alta. Cea dintâi și cea mai importantă din punct de vedere economic o constituie vesela, iar cealaltă o fac obiectele de artă din lut. Așa cum a fost clasificată această veselă mai cu seamă pe exemplul așezărilor de pe cursul de mijloc al Nistrului (dar bineînțeles că astfel de ceramică se întâlnește în tot spațiul precucutenian, după cum se poate observa și pe exemplul unor așezări din dreapta Prutului¹), ea se împarte, la rîndul ei, în trei grupuri (fig. 77, 78, 79, 80). Primul grup îl face, la fel ca în neolitic, ceramica de bucătărie. Ca și în perioada precedentă, aceasta se deosebește prin grosimea mare a pereților, care înăuntru sînt netezi, iar pe dinafară zgrunțuroși și foarte puțin ornați. Celelalte două grupuri sînt asemănătoare doar prin faptul că sînt modelate dintr-o pastă mai fină, cu mai puțini degresanți, au pereții mai subțiri și sînt decorate mai generos. Deosebirea dintre acestea două e că unul se caracterizează doar printr-un decor incizat, iar celălalt prin îmbinarea canelurii cu un decor policrom. Vasele de bucătărie erau făcute dintr-o pastă frămîntată sumar și amestecată cu șamotă. Partea netedă dinăuntru și marginea dinafară a gurii erau vopsite uneori în culoare cafenie, iar pe dinafară, iarăși doar în unele cazuri, cu un strat subțire de angobă. Față de ceramica de același fel din neolitic, aceste vase sînt arse bine și au culoarea galbenă, portocalie sau roz. În loc de ornament, pot fi observate cîte un rînd de gropițe la gura vasului, făcute cu degetul, așa cum arată unele vase descoperite de C. Ambrojevici la Darabani². Unele recipiente pot avea niște mici protuberanțe pe suprafață, care însă nu puteau servi ca mînere. Foarte rar pot fi întîlnite vasele cu mînere mari în bandă. Aceste vase au, cum spuneam, pereții groși, fundul este și el masiv. Cele mai multe vase din această categorie sînt cazanele cu fundul gros (0,9–1,3 cm), pereții groși (1,2–1,3 cm) și drepți, care se lărgesc treptat în sus, și cu gura dreaptă. Din aceeași categorie fac parte și numeroase străchini cu pereții netezi, precum și niște recipiente relativ mici cu gura răsfrîntă. Toate vasele acestea erau folosite pentru pregătirea și consumul hranei, dar cele mai mari erau destinate și pentru păstrarea proviziilor. Vasele din cel de-al doilea grup, cel cu canelură, sînt, prin materialul din care erau modelate, oarecum asemănătoare cu cele de bucătărie, de aceea unele dintre ele puteau avea pereții și fundul destul de groase. Acestea erau arse bine, aveau culoarea galbenă sau roșiatică și întruneau mai multe forme: vase mari piriforme, capace, recipiente mari cu pereții netezi și gura largă,

Fig. 77. Ceramică precucuteniană. Rogojeni, Rușești Noi. MNIM

¹ N. Ursulescu, F.A. Tencariu, p. 125–128, pl. IX; R. Alaiba, *Ceramica pictată din stațiunea Dumrești – Între Piraie, Cucuteni A3–4 – pahare mici*, SAHA, p. 37–53.

² C. Ambrojevici, *L'époque néolithique de la Bessarabie du Nord-Ouest, Dacia*, 3–4, 1933, p. 37.

Fig. 78. Ceramică cucuteniană timpurie: 1–11, 13 – Florești II; 12 – Lencăuți; 14 – Bernovo-Luka.
După E.K. Černyš

vase-monoclu (tubulare, cu pereții netezi și ușor răsfriinți la margini), precum și fructiere și vase pe suporturi, foarte asemănătoare cu unele produse ale culturii Boian (faza Giulești)¹, întâlnite în număr foarte mare mai ales în unele așezări de pe malul drept al Prutului, ca de ex. la Trușești². Suprafețele sînt netezite sumar la exterior și mai stăruitor pe dinăuntru, partea dinafară este acoperită de obicei cu decor în spirală, executat

¹ B. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974, p. 46.

² M. Petrescu-Dîmbovița, M. Florescu, A.C. Florescu, *Trușești. Monografie arheologică*, București, 1999, p. 364–365, 370–380, 384. În continuare: *Trușești*.

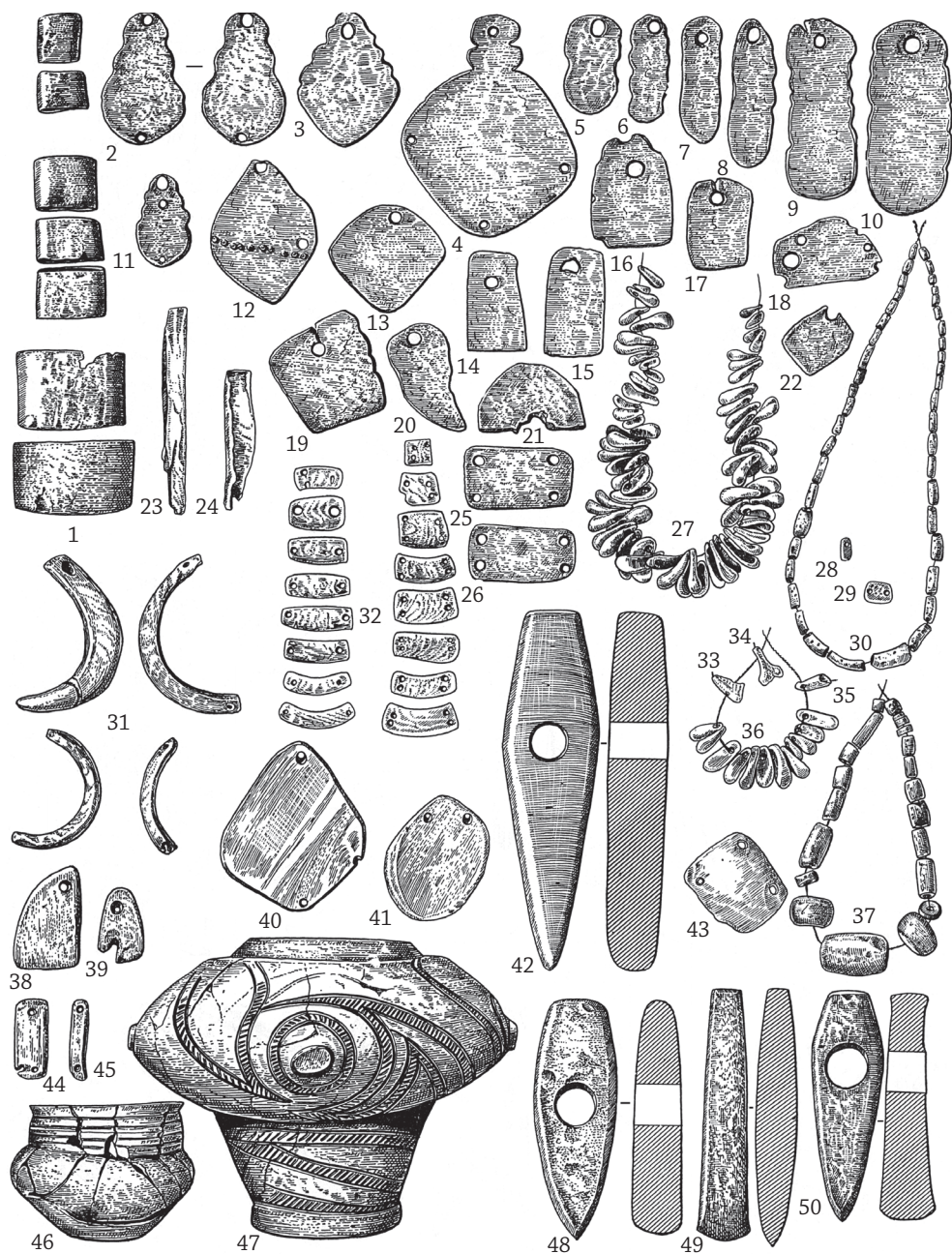

Fig. 79 (v. și fig. 80). Depozite de la Cărbuna (1–56), Hăbășești (57–62) și Gorodnița (63–68): 1 – plăcuțe de aramă cu marginile întoarse; 2–22, 57 – amulete de aramă; 23, 24 – piese brute pentru mărgelile de aramă; 25, 26 – plăcuțe de aramă cusute pe haine; 27, 60 – colier din dinți de cerb; 28–32, 38–41, 44, 45 – plăci și mărgelile din scoici de mare; 33 – pandantiv din dinte de om; 34 – amuletă din os; 35 – pandantiv din dinte de cerb; 36 – imitații din os ale dinților de cerb; 37 – colier din mărgelile de marmură; 42 – topor din marmură; 43 – placă din marmură; 46, 47, 63 – vase de lut; 48 – topor de sist; 49, 50, 64, 65 – topoare de aramă; 51, 68 – mărgelile de aramă; 52, 53, 54, 55, 61, 62 – brățări de aramă; 56, 58 – străpungătoare de aramă; 59 – mărgelile de calcar; 66 – cuțit de aramă; 67 – diademă de aramă. După E.K. Černyš

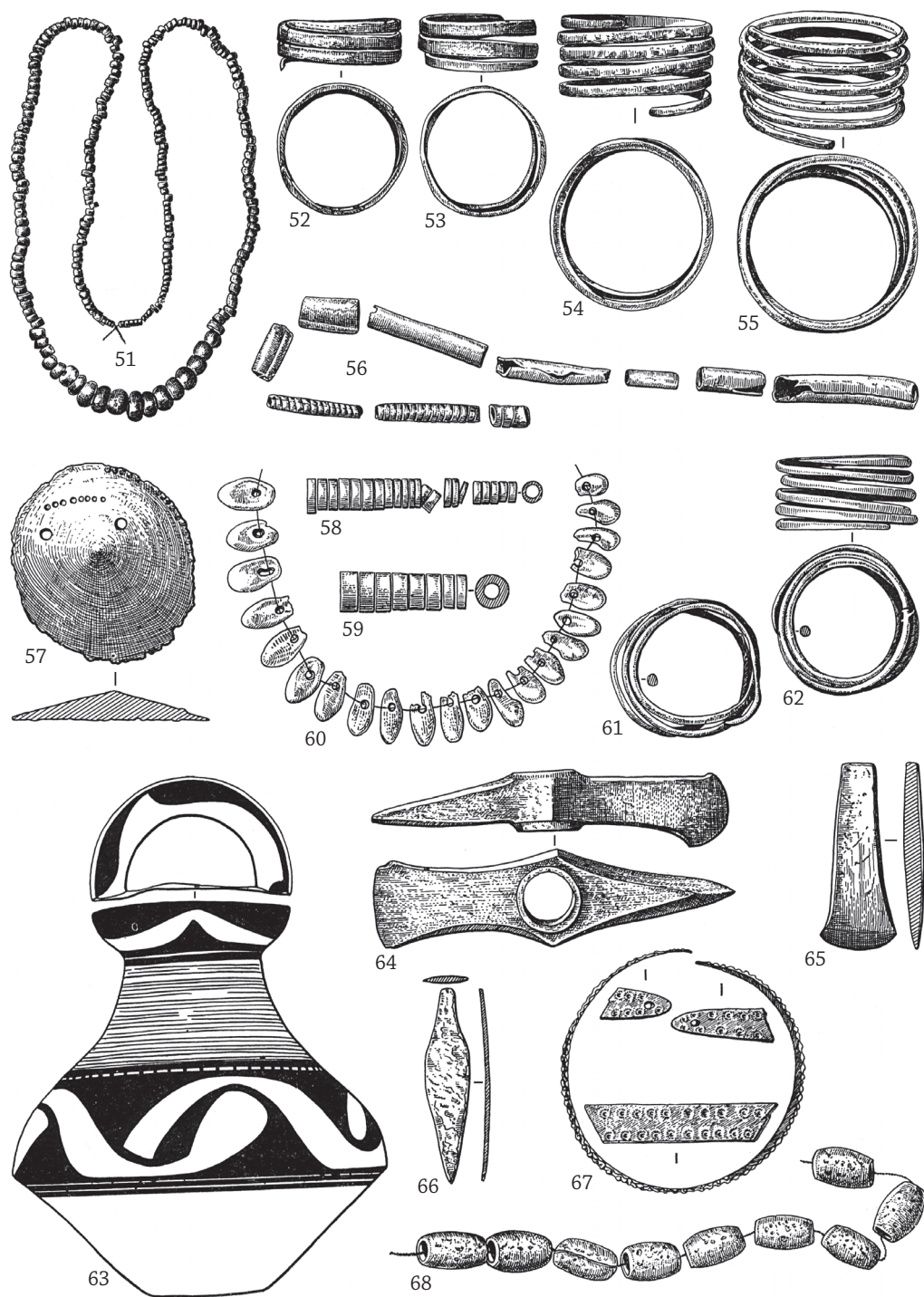

Fig. 80. Alte obiecte din depozitele menționate în fig. 79

Planşe

1. Primul topor paleolitic de piatră descoperit în zona Nistrului, la Coşniţa. MNIM

2. Unelte de silex din grota paleolitică Mersîna de lângă Brînzeni (Edineţ). MNIM

3. Grota de la Duruitoarea Veche (Rîșcani). Foto: V. Pascari

4. Grota Butești (Glodeni). Foto: R. Șveț (Editura Știința)

5. Grota Buzdujeni (Edineț). Foto: V. Pascari

6. Ace de os. Paleoliticul superior. Duruitoarea Veche (Rîșcani). MNIM

7. Vîrfuri de corn. Paleoliticul superior. Corpaci-Mîs (Edineț). MNIM

8. Amuletă-pandativ. Paleoliticul superior. Brînzei. MNIM

9. Figurină feminină și de bizon, mărgelă și amulete-pandative din colți și oase de animale și din piatră. Paleoliticul superior. Cosăuți (Soroca). MNIM